

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1937/1- VIII/8 24.12.2009. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој II редовној седници, 24.12.2009. године – на основу чл. 211. став 1. алинеја 14. и члана 256. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: СТАРА СРПСКА ФИЛОСОФСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА – ПОКУШАЈ АНАЛИТИЧКЕ СИСТЕМАТИЗАЦИЈЕ, докторанда мр Јелене Капустине.

За ментора је одређен проф. др Александар Лома.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Весна Димитријевић
--	--

Факултет Филозофски
04/1-2 бр. 6/1665
13.01.2010.
(број захтева)
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Анализа старе српске филозофске терминологије -

покушај аналитичке систематизације

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ Класичне науке

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Јелена (Драгољуб) Капустина

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 1997.

Назив магистарске тезе кандидата:

Словенски превод Дијалектике Јована Дамаскина и почеци

српске филозофске терминологије

Назив факултета на коме је магистарска теза одбрањена: Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2007.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 24.12.2009.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

Образложење теме *Анализа старе српске философске терминологије*

Предмет овога рада представљао би покушај систематизације старе српске философске терминологије, пре свега на основу анализе најутицајнијих философских и теолошких списа преведених до краја 14. века на српскословенски језик – *Лествице* Јована Синаита, *Ареопагитике* Дионисија Ареопагита и *Дијалектике* Јована Дамаскина.

Стварање философске термиолошке номенклатуре на словенском културном простору започето је још делатношћу Словенске браће, који су и творци темељних словенских философских појмова, попут „слова“, „природе“, „суштине“, „својства“, „идеје“, „појма“ и других. Захваљујући преводилачком поступку карактеристичном за словенско средњовековље, којим се текст не само лексички него најчешће и синтактички преносио *ad litteram*, ми имамо богат репертоар преведеница, а већина словенских именица с апстрактним значењем по пореклу је калк. Таква философска терминологија била је веома стабилна, широко стандардизована и разумљива у читавом словенском свету и у готово неизмењеном виду трајала је више векова, све док је словенски остајао званични књижевни језик у Србији.

На старосрпски језик преведени су најзначајнији антички философски термиолошки системи. Стоички појмовник пренет је преводом *Лествице* Јована Синаита, аристотеловски најпре посредством *Свјатослављевог зборника*, а доцније и Дамаскинове *Дијалектике*, док је платонистички термиолошки корпус у српски језик ушао најпре преко фрагментарних превода дуалистичких (гностичких) учења, сачуваних у склопу *Законоправила* Св. Саве, а затим, у далеко већој мери, и преводом *Ареопагитског корпуса*.

Највише српских превода *Лествице* сачувано је из друге половине 14. и из 15. века, а међу њима најпознатији су преписи рађени за деспоте Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. До данас није објављен ниједан стари рукопис *Лествице* не само српске, него ни било које друге словенске редакције.

Ареопагитски корпус на словенски, односно српски језик превео је 1371. године светогорски монах Исаија Србин. Тај текст до данас је објављен само у фототипском виду у прилогу књиге *Древнерусские Ареопагитики* 2002. године и за њега се чак претпоставља да је у питању аутограф.

Дијалектика Јована Дамаскина сачувана је у два преписа на старосрпском језику, од којих је један, Крушед. 63 (MS 176), објављен 1969. године (Weiher, E. *Die Dialektik des Johannes von Damaskos in Kirchenslavischen Übersetzung*, 1969).

За потребе овога рада били би анализирани рукописи *Лествице* УБ Ђоровић 25 и МСПЦ 97 (Крушедол Ђ V 16), поменуто фототипско издање *Ареопагитике* и објављени крушедолски текст *Дијалектике* из 1969, као и фототипско издање Иловичког преписа *Законоправила* Светога Саве из 1262. у издању Дечјих новина из Горњег Милановца из 1991. године.

Структура рада:

I Философско наслеђе антике и Византије у старој српској књижевности

1. Увод

1. 1. Философија у Византији

1.1. Античка философија у Византији

1.2. Византијска философија у Византији

2. 1. Рецепција античке философије у старој Србији

2. 2. Рецепција византијске философије у старој Србији

II Терминолошка творба у старим српским философским преводним текстовима

III Философски терминолошки системи у старој српској књижевности

1. Стоички терминолошки систем

1.1. *Лествица* Јована Синаита

1.1.1. Рукописно наслеђе *Лествице*

1.1.2. Преводи *Лествице*

1.1.3. Словенски преводи *Лествице*

1.1.4. Српски преводи *Лествице*

1.2. Основни философски појмови у старосрпском преводу *Лествице*

1.3. Глосар

2. Платонистички терминолошки систем

2.1.1. *Ареопагитика*

2.1.2. Рукописно наслеђе *Ареопагитике*

2.1.3. Преводи *Ареопагитике*

2.1.4. Словенски преводи *Ареопагитике*

- 2.1.5. Српски превод *Ареопагитике*
- 2.2. Основни философски појмови у старосрпском преводу *Ареопагитике*
 - 2.2.1. Глосар
- 2.3. Терминологија дуалистичких јереси на српском језичком простору - глосар
- 3. Аристотеловски терминологички систем
 - 3.1.1. *Дијалектика* Јована Дамаскина
 - 3.1.2. Рукописно наслеђе *Дијалектике*
 - 3.1.3. Преводи *Дијалектике*
 - 3.1.4. Словенски преводи *Дијалектике*
 - 3.1.5. Српски превод *Дијалектике*
- 3.2. Основни философски појмови у старосрпском преводу *Дијалектике*
- 3.3. Глосар
- 4. Остали философски терминологички системи
 - 4. 1. Орфизам
 - 4. 2. Питагорејство
 - 4. 3. Други антички философи?
- IV Закључак
- V Библиографија

ЛИТЕРАТУРА

Извори:

1. Дионисий Ареопагит, *О божественных именах. О мистическом богословии*. «Глаголь», Санкт-Петербург 1994.
2. Дионисий Ареопагит, *О небесной иерархии*, «Глаголь», Санкт-Петербург 1997.

3. Дионисий Ареопагит, *Сочинения*. Максим Исповедник, *Толкования*. «Алетейя», Санкт-Петербург 2002.
4. *Древнерусские Ареопагитики*. „Кругъ“, Москва 2002.
5. Јован Лествичник, *Лествица*. Сфаирос-Београд 1988 (преводиоц Димитрије Богдановић, аутор додатног текста Милорад Лазић).
6. *Лествица*, необјављени рукопис, 1365/75. УБ Ћоровић 25
7. *Лествица* („Браничевска лествица“), необјављени рукопис, 1434. МСПЦ 97 (Крушедол Ћ V 16).
8. *Лествица возводящая на небо*. Правило веры, Москва 2005.
9. Законоправило или Номоканон светог Саве (Крмчија): Иловички препис из 1262, Горњи Милановац, Дечје новине, 1991
10. Споменик. 11, Споменици српски, Београд 1892.
11. Climaci Joannis Scala paradisi, PG 88, 631-1210.
12. Kotter, B. *Die Schriften des Johannes von Damaskos*. Patristische Texte und Studien 7, 12, 17, 22, 29. Berlin, 1969–1988.
13. Migne, J.-P., *Patrologia Graeca*, T. III. Paris, 1857. 907-1048.
14. Migne, J.-P., *Patrologia Graeca*, T. IV. Paris, 1857, 148-429.
15. Weiher, E. *Die Dialektik des Johannes von Damaskos in Kirchenslavischen Übersetzung*. Wiesbaden 1969.

Литература:

1. Бенакис, Л, *Византијска философија*. У: *Византијска философија*. Никшић 2004, 28–36.
2. Богдановић, Д, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Београд 1982.
3. Богдановић, Д, *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*. Романов, Бања Лука 2008.
4. Драгојловић, Д, *Богумилство и орфичка традиција*. Зборник Филозофског факултета 1968, стр. 193-210.
5. Драгојловић, Д, *Историја филозофске мисли у Срба епохе феудализма*. Светови, Нови Сад 1998.
6. Драгојловић, Д, *Стоицизам*, Глас САНУ CCLXXV, књ. 15, Београд 1971, 1-48.
7. Dragojlović, D, *Marginalne glose srpskih rukopisnih krmčija o neomanihejima*, *Jugoslovenski istorijski časopis* 1972, str. 5-15.
8. Драгојловић, Д, *Филозофске антологије и флорилегији у старој српској књижевности*, *Књижевна историја* IX, 34, 1976.
9. Душанић, С, *Браничевски превод Лествице Јована Синаита*, *Браничево* 2, 1956, с. 64 и даље.
10. Жуњић, С, *Дамаскинова Дијалектика у српској филозофији*. – *Источник*, Београд 1994, год. III, бр. 9, 43–94.

11. Жуњић С, *Дамаскинов лук српске философије*. – Зборник Књижевно-филозофске школе у Крушевцу 1996.
12. Жуњић С, *О античком наслеђу у византијској философији*. – Гледишта, Београд 1996, 3-4, 191–237.
13. Јагић, В, *Разум и философија из српских књижевних старина*. Споменик XIII, 1982, 1-21.
14. Клаус, Е, *Аристотел у Византији*. – Гледишта, Београд 1995, 1–6, 164–173.
15. Кнежевић, А, *Najstarije slavensko filozofsko nazivlje*. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1991.
16. Марић, И, *О хришћанској философији*. – Гледишта, Београд 1989, 3-4, 135–145.
17. Николау, Т, *Темељне мисли о хришћанској философији*. – Гледишта 1995, Београд, 1-6, 151–163.
18. Перишић, В, *Рано хришћанство и грчка философија*. – Филозофске студије, Београд 1984, XVI, 91.
19. Татакис В, *Византијска философија*, Београд-Никшић 2002.
20. Трифуновић, Ђ, *Зборници са делима Псеудо-Дионисија Ареопагита у преводу инока Исаије*. Cyrillomethodianum, Thessalonique 1981, књ. V, стр 166-171.
21. Трифуновић, Ђ, *Писац и преводилац инок Исаија*. Крушевац 1980.
22. Трифуновић, Ђ, *Речник уз српске преписе Лествице: прилог познавању српске средњовековне лексикографије*. Јужнословенски филолог 1982, стр. 79-87.
23. Црепајац, Љ, *Прилог проучавању грчких семантичких позајмљеница и преведеница у српскохрватском језику*. Скопље 1978, стр. 75-84.
24. Шијаковић, Б, *Познање Бога и превладавање дистанције*. – У: *Појам Бога у филозофији*, Нови Сад 1996, 133–141.
25. Anastos, M. *Some Aspects of Byzantine Influence on Latin Thought*, Madison 1961, 149-163.
26. Benakis, L. *Epilogue: Current Research in Byzantine Philosophy*. У: *Byzantine Philosophy and its Ancient Sources*. Oxford 2002, 283–288.
27. Верещагин, Е. М., *История возникновения древнего общеславянского литературного языка*. Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников. Москва – Мартис 1997.
28. Гаврюшин, Н. К, *«Диалектика» Иоанна Дамаскина на Руси*. У: *Исторические традиции духовной культуры народов СССР и современность*. Киев 1987.
29. Гаврюшин, Н. К, *Вопросно-ответная редакция Диалектики*. У: *Записки Отдела рукописей ГБЛ, т. 46*. – Москва 1987, 248-253.

30. Гаврюшин, Н. К, *Диалектика на Руси (XI—XVII вв)*. – Памятники науки и техники, 1987-1988, Москва
31. Горский, А. В, Невоструев, К.И, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки*. – Москва 1859, отд. II, ч. 2.
32. Eucken, R, *Geschichte der philosophischen Terminologie*. Leipzig 1879.
33. Ierodiakonou, K, *Byzantine Philosophy and its Ancient Sources*. Oxford 2002.
34. Κλάους, Ό., *Η συνέχεια στην Ελληνική Φιλοσοφία από το τέλος της Αρχαιότητας ως την πτώση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας*. У: «Μεσαιωνική Φιλοσοφία. Σύγχρονη Έρευνα και Προβληματισμοί». – Αθήναι 2000 (цитирано према тексту са интернет странице: http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/oehler_greekphylosophy.html).
35. Загребин, В. М, *Рукопись № 84 из собрания А. Ф. Гильфердинга Государственной Публичной библиотеки*. – Anzeiger für slavische Philologie, N 9, Graz, 378-382.
36. Каприев, Г, *Съществува ли християнска философия*, http://www.pravoslavieto.com/docs/hristianska_filosofia.htm.
37. Лосев, А. Ф, *Средневековая диалектика*. У: *Имя*. Санкт Петербург 1997 (цитирано према интернет страници <http://philosophy.allru.net/perv236.html>).
38. Лурье, В. М, *История византийской философии. Формативный период*, СПб 2006.
39. Miklosich, F., *Lexicon palaeoslovenico graeco-latinum*. Wien: Vindbonae 1862-1865.
40. Михайлов, А. В., *По вопросу о греко-византийских и славянских сборниках изречений*, ЖМНП 1, 1893, 15.
41. Moeller, C, *Le chalcédonisme et le néochalcédonisme en Orient de 451 a la fin du Vie siècle*. У: *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart* / Hrsg. 39. Aloys Grillmeier, Heinrich Bacht. Bd. I. – Würzburg 1951, 637-720.
42. Пејчев 1977 Б. Пејчев, *Философският трактат в Симеоновия Сборник*. София 1977 (друго издање Киев 1983).
43. Podskalsky, G., *Griechische Autoren in der bulgarischen und serbischen Literatur des Mittelalters (9.-15. Jahrhunderts)*//Sudost-Forschungen, 1994. Bd. 53, 1-38.
44. Podskalsky, G., *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien : 865-1459*. München:C. H. Beck, 2000.
45. Подскальски, Г., *Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.)*. Византинороссика, Санкт-Петербург 1996.
46. Richter, G, *Die Dialektik des Johannes von Damaskos*. Buch-Kunstverlag Ettal 1964.
47. Stanford Encyclopedia of Philosophy - <http://plato.stanford.edu>.

48. Thümmel, H. G. *Zur Entstehungsgeschichte der sogenannten Pēgē gnōseōs des Johannes on Damascos.* – Byzantinoslavica, Praha 1981.
49. Weiher, E., *Zur sprachliche Rezeption der griechischen philosophischen Terminologie im Kirchenslavischen.* – Anzeiger für slavische Philologie, Bd. 6. Wiesbaden 1972, 138—159.
50. Fahl, D., Fahl, S., *Edition des Corpus areopagiticum slavicum. Studi Slavistici*, II, 2005, 35-51.
51. Fahl, S., Fahl, D., *Isaija Philologos - der slawische Übersetzer des Corpus Areopagiticum als Sprachpfleger*, Преводите през XIV столетие на Балканите, София 2004, 287-308.
52. Флоровский, Г., *Византийские отцы V-VIII.* Париж (первое издание 1933).
53. Heppel, M., *Some slavonic manuscripts of the »Scala paradisi« („Lestvica“)*, Byzantinoslavica 18 (1957) 233 sqq.
54. Христов, И., *«Дуалектиката от Йоан Дамаскин в идейния свят на старата българска литература»*, у: Хуманизъм – култура – религия, материали от научните конференции. – София 1997.
55. Χρήστου, Π. Κ., *Ελληνική πατρολογία*, τόμος ε'. Θεσσαλονίκη 1992.
56. Шеламанова, Н. Б., *Предварительный список славяно-русских рукописей XI-XIV вв., хранящихся в СССР*, Археографический ежегодник 9 (1966).
57. Энциклопедия славянской филологии, СПб, 1908-.

КОМИСИЈИ ЗА ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Изабрани на седници Одељења за класичне науке Филозофског факултета у Београду одржаној у понедељак, 8. јуна о.г. у комисију за писање извештаја о предлогу теме за докторску дисертацију мр Јелене Капустине, подносимо Комисији следећи

ИЗВЕШТАЈ

Мр Јелена Капустина моли да јој се одобри израда докторске дисертације на тему

Анализа старе српске филозофске терминологије

код ментора проф. др Александра Ломе.

Предмет рада била би стара српска филозофска терминологија.

Циљ рада био би – досад недостајућа – систематизација српске филозофске терминологије.

Основне хипотезе су

- Филозофска мисао код Срба (као и код других православних Словена) у средњем веку развијала се превасходно под византијским утицајем.
- Филозофска терминологија у старосрпском језику развијала се непосредним преузимањем и, већим делом, калкирањем (превођењем) грчких предлога.
- У старосрпској филозофској терминологији одразила су се, византијским посредством, три главна термилошка система античке филозофије: стоички, платонистички и аристотеловски.
- Могуће је да се, поред тога, у њој могу наћи поједини одрази других система као што су орфички и питагорејски

Метод истраживања била би историјско-филолошка анализа најутицајнијих филозофских и теолошких списа преведених до краја XIV в. на српскословенски језик.

Овде сажимамо **план рада** (детаљно изнесен у кандидаткињином образложењу теме):

- Преглед филозофије у Византији, како античког наслеђа у њој тако и доцније византијске мисли.
- Рецепција античке филозофије у старој (тј. средњовековној) Србији.
- Термилошка творба у старосрпским (преводним) филозофским текстовима.
- Главни термилошки системи у старој српској књижевности проистекли из античких филозофских система: стоичког, представљеног *Лествицом* Јована Синаита, платонистичког, заступљеног *Ареопагитским корпусом* и аристотеловског, преузетог у првом реду посредством *Дијалектике* Јована Дамаскина (укључујући приказ сваког од ова три оригиналног списа, његове рукописне традиције, његових превода на словенске и друге језике, историјат и одлике његовог српскословенског превода; придодат би био глосар).

- Евентуални елементи других филозофских терминологија.
- Закључак о начинима и путевима рецепције античког филозофског наслеђа у средњовековној Србији, о богатству и разуђености старе српске филозофске мисли.

Синтеза попут ове засад недостаје у нашој и страној литератури, коју мр Капустина веома добро познаје, о чему сведочи и опширан списак литературе од 57 јединица на српском, руском, бугарском, новогрчком, енглеском, француском и немачком језику, који је приложила образложењу теме. Да је способна за истраживања ове врсте доказала је својим магистарским радом „Словенски превод Дијалектике Јована Дамаскина и почеци српске филозофске терминологије“ који је одбранила 2007. године на овом факултету. Тај рад заправо представља предрадњу за дисертацију на предложеној тему, јер обрађује један од три главна извора за старосрпску преводну филозофску терминологију. У односу на тему магистарског рада, тема која се предлаже за дисертацију знатно је шира и обухватнија и обећава оригиналан научни допринос, на једном пољу које није довољно истражено, пре свега зато, што рад на њему изискује специфичан спој филолошко-филозофских компетенција. У убеђењу да их мр Капустина поседује, и да ће се успешно изборити са таквом темом, предлажемо да се **мр Јелени Капустиној** одобри израда докторске дисертације, уз лаку преформулацију наслова, који би, у складу са нашим предлогом, гласио:

**Стара српска филозофска терминологија —
покушај аналитичке систематизације**

у Београду, 20. јуна 2009.

др Александар Лома, ред. проф., ментор,

др Александар Поповић, ванр. професор

др Дарко Тодоровић, доц., спољни